

– К.: Критика, 2005. – 264 с.; 9. *Первухина И. Ю.* Продуктивные типы и модели современного словообразования (на материале Нижегородской прессы конца XX – начала XXI века) [Электронный ресурс]: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык» / И. Ю. Первухина. – М.: РГБ, 2007. – Режим доступа: <http://cheloveknauka.com/v/44623/a/#?page=24>; 10. *Клименко Н. Ф.* Термінування і детермінування в процесах інтелектуалізації сучасної української мови / Н. Ф. Клименко // *Studia Linguistica* : збірн. наук. праць. – К., 2009. – Вип. 3. – С. 100–107.

Попова Г.П (Київ, Україна)

Основні концепти картини світу українськомовної дитини

Стаття присвячена дослідженню основних концептів картини світу українськомовної дитини. Проводиться аналіз лексико-семантичних особливостей дитячих лексем, які вербалізують ці концепти, способів їхнього словотворення та фонетичних явищ.

Ключові слова: дитяча лексика, мовна картина світу, лінгвокультурний концепт, мовна картина світу дитини.

Статья посвящена исследованию основных концептов картины мира украиноязычного ребенка. Проводится анализ лексико-семантических особенностей детских лексем, которые вербализуют эти концепты, способов их словообразования и фонетических явлений.

Ключевые слова: детская лексика, языковая картина мира, лингвокультурный концепт, языковая картина мира ребенка.

The article deals with the basic concepts of the worldview of Ukrainian child. The article analyzes lexical-semantic features of child's words that verbalizes these concepts and methods of their word formation and phonetic phenomenas.

Key words: child's vocabulary, language worldview, linguocultural concept, child's worldview.

Первинним каналом отримання дитиною інформації про навколишній світ є мовлення дорослих, на основі якого вона створює власну мовну систему. І саме дослідження дитячої мови з позиції лінгвокультурології дає змогу розкрити зміст мовної картини світу дитини, яка об'єктивуються в мові у вигляді лінгвокультурних концептів.

Метою цієї статті є розгляд картини світу українськомовної дитини й виявлення культурних та мовностилістичних особливостей основних лінгвокультурних концептів у дитячій мові. Для визначення базових лінгвокультурних концептів картини світу українськомовної дитини було проведено експеримент, в якому взяли участь діти віком 2-5 років (75 осіб), протягом визначеного періоду часу (2012 – 2014 рр.).

Ми вважаємо, що дитина є особливим типом мовної особистості, у її мові відображений світогляд, який відрізняється від картини світу дорослих носіїв мовної свідомості. Це пояснюється своєрідністю мислення дітей, специфікою їхнього світовідчуття і світосприйняття. Оскільки дитина є не тільки членом певної соціальної групи, але і представником конкретної національно-культурної спільноти, видається цікавим і актуальним вивчення картини світу саме українськомовної дитини, що до сьогодні ще не представлено в лінгвістиці.

Мовній картині світу притаманні свої цінності, соціальні та культурні установки. Як вважає М. В. Осоріна, рідна мова є потужним засобом формування просторової свідомості і джерелом базових елементів етнокультурної концепції світоустрою, тобто мовної картини світу [10]. Уже на ранніх етапах освоєння дитиною лексики й граматики рідної мови починається лінгвістичне впорядкування її безпосереднього просторового досвіду.

У результаті суцільної вибірки для дослідження було відібрано базові концепти картини світу українськомовної дитини – ТВАРИННИЙ СВІТ, РОСЛИННИЙ СВІТ, ГРА – як найбільш частотні зі всієї концептосфери дослідженого нами матеріалу.

Дослідження концептів проводилося в два етапи: 1) аналізувалися словникові дефініції лексем, які вербалізують відповідні концепти; 2) виявлялися культурні та мовностилістичні особливості репрезентацій цих концептів у дитячому мовному дискурсі.

У цій статті проведено аналіз лексичних засобів, які вербалізують концепти ТВАРИННИЙ СВІТ, РОСЛИННИЙ СВІТ, ГРА. У результаті критичного огляду різних визначень концепту, ми дійшли висновку, що концепт – це мінімальна одиниця людського досвіду, яка вербалізується за допомогою слова; це основна одиниця обробки, збереження й передачі знань. Він має рухливі межі й конкретні функції. Концепти відображають світ у свідомості людини, утворюють її концептуальну систему, зміст якої кодується в слові за допомогою знаків людської мови. Вони характеризуються складною, багатовимірною структурою й містять як понятійну основу, так і соціо-психокультурну частку, до якої належать емоції, оцінки, національні образи й конотації, властиві відповідній культурі [3, 77–79;].

Найчастіше в мові концепт виражається словом, яке отримує статус імені концепту – мовного знака, що передає зміст концепту найповніше й найточніше. Концепт може співвідноситися більш ніж із однією лексичною одиницею й виражатися за допомогою різнорідних синонімічних одиниць, які описують його в мові [1, 543–640].

Розкриття етимології, значення й семантичних зв'язків (належність до певного лексико-семантичного поля), визначення внутрішньої форми концептів ТВАРИННИЙ СВІТ, РОСЛИННИЙ СВІТ, ГРА дає уявлення про ці концепти як про важливі складові свідомості українськомовної дитини [6, 51].

Опис значень дитячих лексем, які вербалізують концепти ТВАРИННИЙ СВІТ, РОСЛИННИЙ СВІТ, ГРА, фіксує семантичну історію досліджуваних концептів, а також дає змогу встановити особливості їхньої сучасної мовної реалізації. Аналіз словотворчої продуктивності дитячих лексем також є важливим, оскільки дає змогу дати більш повну характеристику концептів, визначити їхні когнітивні ознаки.

Використання експериментальних методик дослідження (методу прямого тлумачення слова, асоціативного експерименту) дає змогу встановити індивідуальну семантичну наповненість дитячих лексем, які репрезентують концепти ТВАРИННИЙ СВІТ, РОСЛИННИЙ СВІТ, ГРА, визначити ступінь актуальності їхньої внутрішньої форми, а також виявити ті особливості навколишнього середовища, які є найбільш значущими для дітей.

Вивчення будь-якого концепту неможливе без звернення до етимології його лексеми. Етимологічна реконструкція дає змогу розкрити первісну образну картину світу. Дані етимологічних та історичних словників допомагають виявити історію розвитку значення слів, які репрезентують концепт, прослідкувати можливі напрямки його подальшого смислового варіювання.

Аналіз значень лексеми в різних мовах дає нам змогу говорити про етимологічний зв'язок слова з синонімами, омонімами. Етимологія розкриває багато асоціативних зв'язків, які закріпилися в свідомості людей. Вона пов'язана з міфологією, оскільки відображає уявлення людей, їхні звичаї, традиції, вірування.

Концепт ТВАРИННИЙ СВІТ займає важливе місце в дитячому дискурсі українськомовної дитини (за даними проведеного експерименту 20% дитячих лексем є вербалізаторами концепту ТВАРИННИЙ СВІТ).

Відповідно до даних етимологічного словника української мови, лексема *тварина* походить від праслов'янського *tvarь* «творіння, створіння», старослов'янського *tvarь* «створення, творіння, створіння; істота; природа, вигляд, подоба», російського *tvarь* «тварина, створіння, істота», білоруського *tvar* «обличчя, лице», давньоруського *tvarь* «виріб, витвір; предмет; те, що створено, творіння, створіння; світ, всесвіт; вигляд, подоба», польського *twarz* «обличчя, лице», чеського *tvář* «щока, обличчя; вигляд, подоба», словацького *tvár* «обличчя; вигляд», болгарського *tvar* «тварина, створіння, істота» [5, 531].

У тлумачному словнику української мови лексема *тварина* визначається як будь-яка істота на відміну від рослини чи людини, худоба, звір, ссавець й подається в різних контекстах: «*Так орел, досявши скельної вершини, Дивиться зневажливо на малі тварини* (Щог., Поезії, 1958, 273); *Всяка тварина має свою обережність щодо життя* (Горький, Життя К. Самгіна, перекл. Хуторяна, I, 1952, 249); *На голос я намагався розпізнати породу качок, курочок, інших пір'ястих тварин, що зняли галас* (Досв., Вибр., 1959, 411); *У морі живуть різні морські тварини* (Вишня, I, 1956, 175); *Гляди мені, дівко, щоб чисто ходила біля свиней. Тварина любить, щоб дбали за неї* (Коцюб., II, 1955, 51); *Директор дає иматок м'яса котові, що сидить поблизу. Це матроська звичка – любити тварин* (Ю. Янов., II, 1958, 36); – *Корову вбили!.. – закричала Зінька, підбігаючи до тварини* (Шиян, Баланда, 1957, 34)». У цій словниковій статті також визначається поняття *свійських тварин* як приручених, не диких звірів та птахів, які живуть у домашніх умовах і служать людині [13, 45].

У міфології та релігійних уявленнях концепт ТВАРИННИЙ СВІТ займає особливе місце, адже відображає уявлення народу про світобудову (у космогонічних та космологічних міфах про походження світу відображено прагнення людей зрозуміти й пояснити навколишній світ, творцями якого нерідко є тварини), його походження (в антропогонічних і тотемічних міфах тварини стають культурними героями з надприродними здібностями). Образи тварин закладені в назвах місяців і років.

Ще одним доказом того, що концепт ТВАРИННИЙ СВІТ відіграє важливу роль у світорозумінні народу є тотемізм. Якщо люди вірили в походження свого роду чи племені від певної тварини, то стосовно тварини-тотеми виникали різні вірування, заборони та культові дії. Тотем вважався покровителем роду, тварини не завдавали шкоди своїм родичам, а люди турбувалися про них.

Аналіз етимології концепту ТВАРИННИЙ СВІТ, а також міфологічних поглядів, які збереглися в наївній картині світу, дає змогу виявити семантичні та національно-культурні особливості досліджуваного концепту. У народній свідомості тварини, поряд із іншими персоніфікованими втіленнями живих істот, виступають як міфологічні істоти.

Концепт ТВАРИННИЙ СВІТ репрезентований у дискурсі українськомовної дитини лексемами на позначення:

- 1) птахів (*ака* «пташка», *гуля* «голуб», *кар-кар* «ворона», *кукуваї* «папуга», *птася* «пташка», *цівеня* «пташеня»);
- 2) вигаданих істот (*бабайко* «вигадана істота, яку бояться діти»);
- 3) домашніх тварин (*бабака* «собака», *гав* «собака», *гав-гав*

«собака», *гавчик* «собака», *ки* «киця, кішка», *киць* «кішка», *кісь-кісь* «кіт», *кіцик* «кіт», *мицька* «кішка», *минько* «кіт», *миця* «кішечка, котик», *песь* «собака», *цюня* «собака», *цюцінька* «зменшувально-пестливе до *цюця*», *цюцічка* «зменшувально-пестливе до *цюця*», *цюцька* «зменшувальне до *цюця*», *цюця* «собака, собачка»);

4) комах (*аканька* «таракан», *зззз* «оса», *зюзя* «комашка і все дрібне», *мусі* «мухи», *шлюк* «жук», *фуна* «муха»);

5) свійських тварин (*базька* «ягнятко», *беця* «вівця», *базя* «баран», *бицька* «корова», *бицьо* «бик», *биця* «дитяча назва бика, корови», *бирашка* «вівця», *биря* «вівця», *биця* «бик, корова, вівця», *біця* «вівця», *гуся* «гуска», *тага* «гуска», *каця* «качка», *коня* «кінь», *кося* «коник», *кука* «курка», *куліко* «півень», *куця* «свиня», *мицька* «корова, теля», *миця* «корова», *міня* «корова», *му* «корова», *мума* «корова, теля», *нюня* «корова», *няня* «корова», *няняка* «корова», *паця* «свиня», *пуля* «качка», *сюся* «гуска», *таська* «качка», *тася* «качка», *тулочка* «курочка», *тютьонька* «курка», *тютя* «курка», *уті* «качка», *утя* «качка», *хрока* «свиня», *хрюшка* «свиня», *ціпа* «курча», *ціпка* «курча», *ціпонька* «курча», *цьонка* «свиня»);

6) диких тварин та звірів (*асічка* «лисичка», *бемегот* «бегемот», *біля* «білка», *вава* «вовк», *вова* «вовк», *горблюд* «верблюд», *емок* «енот», *жилалъ* «жирафа», *зайцик* «зайчик», *кава* «вовк», *мідь* «ведмідь», *місь* «ведмедик, мавпочка», *сньон* «слон», *цаплик* «цапля»);

7) земноводних (*квака* «жаба», *кокоділ* «крокодил», *кондельоль* «крокодил», *кумка* «жаба»), риб (*акуя* «акула», *дельхін* «дельфін»);

8) відповідних дій тварин (*копцтнути* «дія, під час якої кінь б'є когось копитом», *кулікати* «кукурікати»).

Концепт РОСЛИННИЙ СВІТ також займає важливе місце в дискурсі українськомовної дитини (за даними проведеного експерименту 10% дитячих лексем є вербалізаторами цього концепту).

Слід підкреслити, що визначення слова *рослина* в глумачному словнику української мови дає змогу охарактеризувати цю лексему як основну номінативну одиницю в концептосфері «рослинний світ»: «Рослина – організм, який живиться неорганічними речовинами повітря й ґрунту, є однією з форм існування живої матерії на Землі і разом з тваринними організмами належить до живої природи. *Наша країна багата на різноманітні лікарські рослини* (Наука і життя, 7, 1958, 29); *Рослини – це основне джерело вітамінів для тварин* (Хлібороб України, 7, 1968, 27); *Мічурін нахилився над молодою рослиною, замислений і сумний, наче лікар над хворою дитиною* (Олександр Довженко, I, 1958, 419)» [12, 883].

Роль рослинного світу в міфопоетичних уявленнях нашого народу визначається насамперед наявністю особливого рослинного коду, з яким пов'язана участь рослин у різноманітних системах класифікацій. У космогонічних міфах рослини є одними з перших об'єктів, створених богами. Порівняно з тваринним світом, ядро міфопоетичних уявлень про рослини сформувалося значно пізніше, коли почало розвиватися землеробство й вирощування відповідних культур. Це пояснюється слабким (на відміну від тваринного світу) зв'язком рослин із тотемізмом, який відзначається здебільшого в архаїчних культурах.

Концепт РОСЛИННИЙ СВІТ репрезентований у дискурсі українськомовної дитини лексемами на позначення:

1) квітів (*квітя* «квітка», *квіця* «квітка», *тіти* «квіти», *амашка* «ромашка», *амця* «ромашка», *білка* «фіалка білого кольору», *надувачик* «кульбаба», *йошник* «соняшник»);

2) злакових та сільськогосподарських культур (*акулюза* «кукурудза», *їпка* «картопля», *ковка* «морква», *рогірок* «огірок», *пустя* «капуста», *пуцяста* «капуста», *соля* «квасоля»);

3) дерев, кущів та їхніх плодів (*деволе* «дерево», *агода* «вишня», *балько* «яблуко», *буця* «яблуко», *юся* «груша», *сиска* «шишка», *мина* «малина»);

4) дій, пов'язаних із культивуванням рослин (*бияти* «обривати»).

Виходячи з усього вищезазначеного, ми вважаємо, що категорія «рослина» як органічна істота є центральним образом концепту РОСЛИННИЙ СВІТ, відповідно до загальних універсальних ознак цього поняття. На основі словникових тлумачень усіх визначених нами дитячих лексем, які репрезентують концепт РОСЛИННИЙ СВІТ у мовному дискурсі дитини, можна виділити такі семи, які містять загальне значення поняття «рослинний світ»: рослина (дерево, квітка), зі стеблом чи стовбуром, листям, квітами, насінням, плодами.

За даними проведеного експерименту 24% дитячих лексем є вербалізаторами концепту ГРА в дискурсі українськомовної дитини.

Відповідно до даних етимологічного словника української мови, лексема *грати* (*гра*, *гравець*) походить від праслов'янського **ǵrati*, споріднена зі словами інших мов: старослов'янським *играти*, російським *играть*, білоруським *граць*, давньоруським *играти*, польським *grać*, чеським *hrátí*, словацьким *hrať*, болгарським *играя* [4, 587].

У тлумачному словнику української мови лексему *гра* визначено як дію за значенням грати: «*Оксано, Оксано! ..де твої танці та скоки? де твої ігри та щebetання?..*» (Квітка-Основ'яненко, II, 1956, 443); заняття дітей: «*Обидві дівчини, мала і велика, були між собою у щирій приязні, я*

часто заставляла їх за розмовою або якоюсь дитячою грою» (Леся Українка. III, 1952, 612) [11, 150].

Концепт ГРА репрезентований у дискурсі українськомовної дитини лексемами на позначення:

1) предметів, які дитина використовує, бачить чи сприймає під час гри: назви транспортних засобів та їхніх елементів (*атобус* «автобус», *байн* «комбайн», *бі-бі* «машина», *бібібка* «машина», *бібіка* «машина», *бу* «машина», *бур-бур* «машина», *великоптер* «гелікоптер», *визи* «лижі», *катобус* «автобус», *павороз* «паровоз», *піб-піб* «автомобіль», *пімка* «машинка», *піпін* «наслідування звуків автомобіля», *сідальчико* «сидіння велосипеда», *тахтой* «трактор», *тря* «машина», *тутувка* «елемент поїзда, з якої виходить сигнал»); назви інструментів (*мотолок* «молоток», *покок* «молоток»); назви предметів побуту (*адинник* «годинник», *акайон* «акваріум», *анка* «ватка», *боця* «бочка», *бутаретка* «табуретка», *гудильник* «гудильник», *дзєня* «все, що дзвенить», *дзці* «дзвоник», *дзі-дзі* «ключі», *жу́жа* «ніж, усе, що гостре», *калінізація* «каналізація», *капєт* «пакет», *лісіцьок* «рушничок», *лішалка* «вішалка», *нужал* «журнал», *око* «вікно», *пдзя* «палка», *пликшии* «прикраси», *плцкии* «прикраси», *тевелізор* «телевізор», *тікі-тікі* «годинник», *тіхульон* «телефон», *тюць* «ключ»); назви персонажів гри (*бабайко* «вигадана істота, яку бояться діти», *драконьєри* «браконьєри», *пакіпам* «капітан»); назви музичних інструментів (*бабан* «барабан», *дуда* «сопілка», *дудуля* «сопілка»); назви іграшок (*бомка* «м'яч», *буї* «бульбашки», *мась* «м'яч», *пупісс* «пупсик», *фівкало* «свисток», *фуфудька* «надувна кулька», *цяця* «іграшка», *чіча* «іграшка»); назви процесів, які супроводжують гру (*гайт* «прогулянка», *тосі* «вигук, яким супроводжують плескання в долоні, граючись із дитиною», *тосіньки* «пестливе до тосі»);

2) дій і процесів, з якими дитина стикається під час гри: просторові дії (*бебєсі* «упасти», *бєсі* «упасти», *бубусі* «падати, упасти», *бубух* «падати», *бусі* «падати», *бухкати* «падати», *бушки* «падати», *гайти* «гуляти», *гайту* «йти гуляти», *грасяти* «гратися», *гулі* «те саме, що гуляти», *дідіди* «відійди», *донагати* «доганяти», *кататн* «кататися», *каташн* «кататися», *кіть* «котитися», *кіть-кіть* «котитися», *куп-куп* «уживається за значенням дієслова «купатися», *купатн* «купатися», *купашн* «купатися», *купі* «купатися», *купки* «присудкове слово за значенням «купатися», *купку* «купатися», *купоньки* «пестливе до купки», *купочки* «пестливе до купки», *купусі* «купатися», *купці* «купатися», *па* «падати», *похитуні* «качатися», *похитусі* «качатися», *пруті* «гуляти», *сидітки* «сидіти», *сідкати* «сідати»); наказові форми дій (*басісь* «наказова форма дієслова бачити», *доняї*

«доганяй», *на* «дай»); характерні ознаки предметів гри, іграшок (*бускувати* «бускувати», *відкокосити* «знайти край скотча», *дудуляти* «дути в музичний інструмент», *дудяти* «дути в музичний інструмент», *ладкати* «плескати в долоні», *фівкати* «видавати, утворювати свист, свистіти»); пізнавальні процеси (*ма* «немає», *малюваю* «малюю», *танцюваю* «танцюю», *баландіти* «говорити нісенітниці», *куськати* «кусати», *кусь-кусь* «уживається за значенням слів *небезпечно*, *кусається*», *перещкати* «перерізати», *почцкати* «порізати»).

Гра для дитини є важливою, оскільки саме під час цього процесу вона здобуває свій когнітивний досвід, формує свої уявлення про навколишній світ. Основним елементом гри є пізнавальна активність дитини, адже її допитливість спрямована на пізнання дійсності та побудову власної картини світу. Під час гри відбувається поєднання практичної, предметної та пізнавальної діяльності. Як зазначає, О. С. Кубрякова, основу формування когнітивних процесів слід шукати в практичних діях дитини, у гри [9, 145].

Велику роль у функціонально-когнітивних процесах відіграє механізм словотворення. Вивчення словотвірної та лексичної вмотивованості слова дає змогу усвідомити раціональність зв'язку значення і звукової оболонки слова, а також зрозуміти його внутрішню формально-смыслову організацію як спосіб відображення позамовного змісту.

У процесі проведення експерименту було враховано особливості творення дітьми лексем, які вербалізують концепти ТВАРИННИЙ СВІТ, РОСЛИННИЙ СВІТ, ГРА, і визначено такі способи їхнього словотворення:

1) видозміна нормативних слів із мовлення дорослих: *гуля* «голуб», *птася* «пташка», *киць* «кішка», *кіцик* «кіт», *гуся* «гуска», *каця* «качка», *коня* «кінь», *кука* «курка», *бемегот* «бегемот», *біля* «білка», *горблюд* «верблюд», *єнок* «єнот», *зайчик* «зайчик», *сьон* «слон», *цаплик* «цапля», *кокоділ* «крокодил», *акуя* «акула», *дельхін* «дельфін», *тулочка* «курочка» (ТВАРИННИЙ СВІТ); *агода* «вишня», *акулюза* «кукурудза», *амашка* «ромашка», *бияти* «обривати», *деволе* «дерево», *йошник* «соняшник», *квітя* «квітка», *квіця* «квітка», *ковка* «морква», *мина* «малина», *мамцина* «малина», *рогірок* «огірок», *пустя* «капуста», *пуццоста* «капуста», *сиска* «шишка», *соля* «квасоля», *тіти* «квіти», *юся* «груша» (РОСЛИННИЙ СВІТ); *атобус* «автобус», *байн* «комбайн», *визи* «лижі», *навороз* «паровоз», *тахтой* «трактор», *мотолок* «молоток», *адиннік* «годинник», *акайон* «акваріум», *анка* «ватка», *боця* «бочка», *бутаретка* «табуретка», *капет* «пакет», *лісіцьок* «рушничок», *лішалка* «вішалка», *нужал* «журнал», *пликатиши* «прикраси», *пликиши* «прикраси», *тевелізор* «телевізор», *пакіпам* «капітан», *бабан*

«барабан», *малюваю* «малуюю», *танцюваю* «танцюю» (ГРА);

2) індивідуальна словотворчість дітей:

– випадкова: *ака* «пташка», *бабака* «собака», *аканька* «таракан», *шлюк* «жук», *фна* «муха», *няня* «корова», *няняка* «корова», *асічка* «лисиця», *кондельдоль* «крокодил» (ТВАРИННИЙ СВІТ); *балько* «яблуко», *бця* «яблуко», *інка* «картопля» (РОСЛИННИЙ СВІТ); *бу* «машина», *пімка* «машинка», *покок* «молоток», *тіхульон* «телефон», *тюць* «ключ», *купатн* «купатися», *купатин* «купатися» (ГРА);

– пов'язана з намаганням надати слову внутрішньої форми (це явище відоме під назвою «народна етимологія», коли дитина змінює звучання слова під впливом іншого слова або слів, які мають із ним певну звукову схожість; при цьому змінюється морфологія слова й відбувається переосмислення його значення): *кар-кар* «ворона», *кукувай* «папуга», *гва* «собака», *гав-гав* «собака», *гавчик* «собака», *кісь-кісь* «кіт», *зззз* «оса», *зюзя* «комашка і все дрібне», *гага* «гуска», *куліко* «півень», *му* «корова», *мум* «корова, теля», *ціпа* «курча», *ціпка* «курча», *ціпонька* «курча», *цаплик* «цапля», *квака* «жаба», *копитнути* «дія, під час якої кінь б'є когось копитом», *кулікати* «кукурікати» (ТВАРИННИЙ СВІТ); *біалка* «фіалка білого кольору», *надуванчик* «кульбаба» (РОСЛИННИЙ СВІТ); *бібібка* «машина», *бібіка* «машина», *катобус* «автобус», *тутувка* «елемент поїзда, з якої виходить сигнал», *гудильник* «будильник», *драконьєри* «браконьєри», *дуда* «сопілка», *дудуля* «сопілка», *фуфулька* «надувна кулька», *відкокосити* «знайти край скотча» (ГРА).

У процесі проведення експерименту, в якому взяли участь діти 2-5-ти років, було визначено такі фонетичні явища, характерні для дитячих лексем, які вербалізують основні концепти картини світу українськомовної дитини:

1) субституція приголосних (*тіти* «квіти», *амця* «ромашка», *біалка* «фіалка білого кольору», *квіця* «квітка», *сиска* «шишка», *вцізі* «лижі», *великоптер* «гелікоптер», *тахой* «трактор», *акайон* «акваріум», *боця* «бочка», *гудильник* «будильник», *лісіцьок* «рушничок», *лішалка* «вішалка»);

2) метатеза (*пуцюста* «капуста», *навороз* «паровоз», *бутаретка* «табуретка», *калінізація* «каналізація», *капєт* «пакет», *тевелізор* «телевізор», *накінди* «капітан», *грєяти* «гратися»);

3) елізія (*акуюза* «кукурудза», *амашка* «ромашка», *бияти* «обривати», *йдишник* «соняшник», *соля* «квасоля», *юся* «груша», *атобус* «автобус», *байн* «комбайн», *адцнік* «годинник», *анка* «ватка», *бабан* «барабан»);

4) асиміляція (*мамца* «малина»);

5) протеза (*рогірок* «огірок», *катобус* «автобус»).

Цікавим явищем є мотивація деяких дитячих лексем, які репрезентують концепти ТВАРИННИЙ СВІТ, РОСЛИННИЙ СВІТ, ГРА. Вона зумовлена тим, що дитина віддає перевагу безпосереднім номінаціям, які характеризуються здатністю самостійно позначати предмет чи явище дійсності [16, 270]. Так, лексема *біалка* в дитячому мовному дискурсі означає «фіалку білого кольору» (дитина називає і сприймає предмет за його ознакою – кольором): *Мама і ти посадила біалку* // (Юрій). Слово *надувачик* позначає «кульбаба» (мотивація цієї лексики обумовлена дією надування, оскільки дитина дме на рослину): *Дивіс'а і жа з'їрвала надувачик* // (Лідія). Лексемою *агода* дитина позначає «вишню», тобто у її зміст закладено лише частковий сегмент поняття «ягода» у мовленні дорослих: *На дереві је агода* // (Віктор). У лексемі *гудильник* «будильник» в дитячому мовному дискурсі закладена дія предмета – гудіння будильника: *Ти поставила гуділ'ник і він буде завітра гудіти* // (Юрій). Слова *бібібка* «машина» та *бібіка* «машина» утворені на основі звуконаслідування сигналу машини: *Іа туди не можна і бо там бібібка їде* //, *Ібері ц'у бібіку і поїхали* // (Юрій). Лексеми *бубусі* «падати, упасти», *бусі* «падати», *бухкати* «падати», *бушки* «падати», *бубух* «падати» походять від характерного звука, який виникає під час падіння чогось або когось: *Іа жог'о вдарив і він бубус'і* // (Артем), *Іа буду бус'і і можна* // (Юрій), *Іа бухнула з калус'і* // (Інна), *Іну можна жа н'іду і жа не буду бушки* // (Ян), *Дивіс'а і жа буду робити бубух* // (Аліна). У називання слова *велікоптер* «гелікоптер» дитина закладає свої уявлення про розміри, величину цього предмета: *Ідав'ај ти будеш вел'ікоптер і а жа і томас* // (Юрій). В основі мотивації дитячих лексем *дуда* «сопілка», *дудуля* «сопілка», *дудуляти* «дути в музичний інструмент», *дудяти* «дути в музичний інструмент» лежить дія дуття для роботи музичного інструменту: *ІСаша і ти дуд'ајеш в дуду* // (Антон), *Ідус' і а де моја дуду'а* // (Артем), *Іне дуду'ај біл'ше* // (Артем), *ІСаша і ти дуд'ајеш в дуду* // (Антон).

Таким чином, проведений лексико-семантичний аналіз дитячих лексем, які репрезентують концепти ТВАРИННИЙ СВІТ, РОСЛИННИЙ СВІТ, ГРА в дискурсі українськомовної дитини, свідчить про те, що спосіб утворення й сприйняття дитиною семантики слів опирається на її чуттєвий досвід й афективні переживання стосовно відповідної тварини, рослини, предмета або дії, яку вона виконує. Тобто дитяче світосприйняття базується на описі конкретних образів та їхніх функцій. Усі концепти тісно пов'язані з культурою та менталітетом українського народу. Мовна картина світу дорослих є джерелом, на основі якого дитина формує власну мовну

систему. Хоча називання ознаки дитиною може й не співпасти з конвенціональним вживанням слова. В основі дитячого світосприйняття лежить емоційний принцип, тому в мовному дискурсі дитини переважають лексеми, мотивовані ірраціональним, стихійним началом (відхилення від мовної норми). Мовна картина світу дорослих характеризується наявністю раціонального начала, здорового глузду та об'єктивної оцінки навколишньої дійсності. Тому в мовному дискурсі дорослих спостерігаємо вживання лексичних одиниць відповідно до вже встановлених норм).

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Арутюнова Н. Д.* Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.;
2. *Богдан С. К.* Мовлення українських дітей і всесвіт рідного слова / С. К. Богдан // Дивослово. – 1996. – № 4. – С. 16–21.;
3. *Вежбицкая А.* Язык. Культура. Познание / Анна Вежбицкая. – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.;
4. Етимологічний словник української мови : У 7 т. / [редкол. : О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К. : Наукова думка. – (Словники України). – Т. 1. – 1982. – 631 с.;
5. Етимологічний словник української мови : У 7 т. / [редкол. : О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К. : Наукова думка, 1983. – (Словники України). – Т. 5. – 2006. – 704 с.;
6. *Колесов В. В.* Философия русского слова / Владимир Викторович Колесов. – СПб. : ЮНА. – 2002. – 448 с.;
7. *Корнилов О. А.* Языковые картины мира как производные национальных менталитетов [Текст]: монография / О. А. Корнилов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ЧеРо, 2003. – 348 с.;
8. *Крутії К. Л.* Дитячі оказіоналізми як продукт мовної системи / К. Л. Крутії // Дошкільна освіта. – Запоріжжя : ЛПРС, 2009. – № 4 (26). – С. 34 – 43.;
9. *Кубрякова Е. С.* Человеческий фактор в языке: Язык и порождение речи / Елена Самуиловна Кубрякова. – М.: Наука, 1991. – 240 с.;
10. *Осорина М. В.* Секретный мир детей в пространстве мира взрослых / Мария Владимировна Осорина. – СПб. : Питер, 2011. – 368 с. – (Сам себе психолог. Избранное);
11. Словник української мови: [в 11 т.] / АН УРСР, Ін-т мовознавства; [ред. кол.: І. К. Білодід (гол.), А. А. Бурячок, В. О. Винник та ін.]. – Київ: Наукова думка. – Т. 2: Г – Ж / [ред. тому: П. П. Доценко, Л. А. Юрчук]. – 1971. – 550 с.;
12. Словник української мови: [в 11 т.] / АН УРСР, Ін-т мовознавства; [ред. кол.: І. К. Білодід (гол.), А. А. Бурячок, В. О. Винник та ін.]. – Київ: Наукова думка. – Т. 8: Природа – Ряхтливий / [ред. тому: В. О. Винник, В. В. Жайворонок, Л. О. Родніна та ін.]. – 1977. – 927 с.;
13. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; [ред. кол. : І. К. Білодід (гол.), А. А. Бурячок, В. О. Винник та ін.]. – К. : Наукова думка. – Т. 10 : Т - Ф / [ред. тому : А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк]. – 1979. – 658 с.;
14. *Сукаленко Н. И.* Отражение обыденного сознания в образной языковой картине мира / Нонна Ивановна Сукаленко. – Киев: Наукова думка, 1992. – 164 с.;
15. *Харченко В. К.* Парадоксы детской речи : Опыт словаря / В. К. Харченко, Н. М. Голева, И. М. Чеботарева. – Белгород : Белгородский гос. пед. ун-т, 1995. – 152 с.;
16. Языковая номинация (Общие вопросы) // Под ред. Серебренникова Б. А., Уфимцевой А. А. – М. : Наука, 1997. – 359 с.;
17. *Якобсон Р. О.* Избранные работы / Роман Осипович Якобсон. – М. : Прогресс, 1985. – 455 с.